

ÎNSEMNĂRI PE MARGINEA UNUI RECENT VOLUM DESPRE DEPOZITELE DIN BRONZUL TIMPURIU ȘI MIJLOCIU DIN ROMÂNIA

DE

BOGDAN PETRU NICULICĂ*

Abstract

*Within the fascinating and complex field of bronze-hoard studies in Romania, the monographic works published so far draw up a surprising image in terms of richness and typological variety thereof. Such a monograph signed by researcher Tudor Soroceanu (Berlin), one of the most competent specialists in the study of Carpathian bronze items, is analyzed in this note. His work, in which bronze deposits of the Early and Middle Bronze Age on the territory of today's Romania are inventoried, is designed to criticize and complete one of the fundamental contributions in the research of bronze hoards: *Depozitele de bronzuri din România* (Bucharest, 1977), signed by the late academician Mircea Petrescu-Dîmbovița of Iași. By studying T. Soroceanu's work in depth, the author of the present paper observes and delineates the critical accents thereof from the positive nuances of the volume published in 1977. A series of methodological remarks and opinions regarding the historical judgment of the phenomenon of bronze item depositing during the first two periods of the Bronze Age, which would have been particularly interesting from the book reviewer's perspective, in T. Soroceanu's work, are herewith presented.*

Keywords: copper and bronze hoards, Early and Middle Bronze Age, Romania, metallurgy.

De curând, ne-a parvenit, prin bunăvoința Deutsches Archäologisches Institut din Berlin, una dintre cele mai așteptate lucrări monografice din ultimii ani: sinteza d-lui dr. Tudor Soroceanu, referitoare la depozitele de obiecte de cupru și bronz de pe teritoriul țării noastre din perioadele timpurie și mijlocie ale epocii bronzului¹. Avem în fața noastră o lucrare voluminoasă, îngrijită, care a fost tipărită bilingv (germană și română), o decizie inspirată pe care o salutăm, având în vedere faptul că la noi, în aceste timpuri, sunt tot mai puțini cunoscătorii de limbă germană, inclusiv în cadrul arheologilor preistoricieni.

Dr. T. Soroceanu nu mai are nevoie de prezentare, el fiind de multă vreme un reper solid în lumea arheologică europeană. Domnia sa este autor și editor al unor monografii de înaltă ținută științifică, bine receptate de comunitatea științifică din țară și străinătate, dintre care amintim sinteza consacrată culturii Mureș², editarea seriei *Bronzefunde aus Rumänien* (patru apariții – 1995, 2005, 2008 și 2012), în care se încadrează și monografia privitoare la vasele de metal prescitate de pe teritoriul României³, cărora li se alătură mai mult de o sută de studii, note, recenzii și traduceri⁴.

* Muzeul Bucovinei, Suceava; niculicab@yahoo.com.

¹ T. Soroceanu, *Die Kupfer- und Bronzede pots der Frühen und Mittleren Bronzezeit in Rumänien / Depozitele de obiecte din cupru și bronz din România. Epoca timpurie și mijlocie a Bronzului*, Archaeologia Romanica, Band V / Bronzefunde aus Rumänien IV, Ed. Accent, Cluj-Napoca – Bistrița, 2012, 220 p., 22 figuri incluse în text + 72 planșe.

² T. Soroceanu, *Studien zur Mureș-Kultur*, Internationale Archäologie 7 (Buch am Erlbach), Leidorf, 1991.

³ Idem, *Die vorskythenzeitlichen Metallgefäße im Gebiet des heutigen Rumänien / Vasele de metal prescitate de pe actualul teritoriu al României*, Bronzefunde aus Rumänien III / Descoperiri de bronzuri din România III, Bistrița – Cluj-Napoca, 2008.

⁴ Vezi și volumul omagial dedicat d-lui dr. T. Soroceanu: *Aes Eterna. Omagiu domnului Tudor Soroceanu, cu ocazia împlinirii a 65 de ani / Festschrift für Tudor Soroceanu zum 65. Geburtstag* (ed. L. Dietrich, O. Dietrich, B. Heed, A. Szentmiklosi) / *Analele*

Trecând la prezentarea lucrării, arătăm că aceasta debutează cu *Vorwort der Herausgeber / Prefața editorilor* (pp. 7–8), semnată de un mare prieten al arheologiei românești, Prof. dr. Svend Hansen, director al Deutsches Archäologisches Institut din Berlin – Eurasien Abteilung. Domnia sa ne arată cu deosebită claritate contextul general al fenomenului depozitelor de bronzuri din Europa, în care se integrează și lucrarea pe care o recenzăm aici. Amintind trecutul cercetărilor și interpretările vehiculate de-a lungul deceniilor privind interpretarea arheologică și istorică a depunerii bronzurilor, S. Hansen accentuează importanța studierii acestui subiect, care este încă departe de a fi deslușit în profunzimea sa. Sunt punctate operele unor cercetători precum: J. Hampel, M. Roska, F. Holste și mai ales *corpus*-ul aproape exhaustiv al bronzurilor din România, una dintre lucrările fundamentale ale cercetării arheologice românești și anume *Depozitele de bronzuri din România* (1977), aparținând regretatului academician Mircea Petrescu-Dîmbovița. Prin urmare, S. Hansen așează în cel mai potrivit context lucrarea dr. Tudor Soroceanu, care reprezintă cea mai recentă sinteză în domeniul bronzurilor din România.

În *Einleitung / Introducere* (pp. 9–12), semnatarul volumului justifică întreprinderea sa, oferind explicații necesare și logice, legate de *status*-ul cercetării bronzurilor, de caracterul incomplet sau eronat al unor informații incluse în scrierile mai vechi. Un punct forte al acestei lucrări îl reprezintă faptul că T. Soroceanu – atât prin domeniul său de excelență (studierea bronzurilor carpatice), cât și prin posibilitatea parcurgerii unor lucrări în bibliotecile de specialitate din Berlin (unde s-a stabilit de peste două decenii), altfel dificil de procurat la noi în țară – a avut șansa, de-a lungul anilor, să efectueze corecturi pe materialele anterior publicate.

Tot în cadrul introducerii, autorul ne explică modul în care a înțeles, din punct de vedere organizatoric, metodologic, să-și „așeze” gândurile în pagină, să interpreteze și să structureze volumul informațional, care este suficient de consistent și bine ancorat bibliografic. În primul rând, dorința sa a fost aceea de a oferi celor avizați un nou instrument de lucru, mai corect, mai complet, care să depășească nivelul anului 1977, data apariției *Depozitelor de bronzuri din România* a profesorului M. Petrescu-Dîmbovița. O altă precizare se referă la faptul că, în prezentul *corpus*, nu au fost introduse piesele de metal prețios, care, deși aparțin acelorași epoci istorice, urmează a fi discutate într-un volum viitor. T. Soroceanu a urmat linia mai veche a lui M. Petrescu-Dîmbovița și anume prezentarea alfabetică, pe provincii istorice, a bronzurilor.

De subliniat este, încă o dată, aportul consistent, moral și financiar pe care Prof. Svend Hansen l-a oferit, prin intermediul instituției pe care o reprezintă, pentru apariția acestui volum, domnia sa asigurând atât fondurile pentru tipărire, cât și mai multe deplasări de documentare ale autorului. Introducerea se încheie cu mulțumirile autorului aduse colaboratorilor, prietenilor, colegilor de breaslă, tuturor celor care l-au sprijinit în acest demers. O mulțumire aparte este adresată domnilor Ionuț Burcă (directorul editurii Accent) și dr. Corneliu Gaiu (Muzeul Bistrița), care s-au străduit ca prezenta apariție editorială să se prezinte în condiții deosebite.

Repertoriul descoperirilor de bronzuri este precedat de o hartă generală (fig. 1, p. 13), realizată de d-l dr. D. Spănu, conform schițelor lui T. Soroceanu, pe care au fost punctate: 1 – depozitele înregistrate de M. Petrescu-Dîmbovița în 1977; 2 – depozitele neluate în considerare de M. Petrescu-Dîmbovița; 3 – descoperiri care nu sunt depozite constituite din mai multe piese sau care nu se datează în bronzul timpuriu și mijlociu.

Katalog der Depotfunde / Catalogul depozitelor (pp. 15–168) reprezintă partea cea mai consistentă a cărții, având încorporate 22 figuri. În mod logic, repertoriul cuprinde informații referitoare la: *Die Fundstelle / Locul descoperirii, Fundumstände / Condițiile descoperirii, Inhalt/technische Details / Conținut/detalii tehnice, Datierung / Datare, Aufbewahrungsort-Inv.-Nr. / Loc de păstrare-nr. inv., Literatur / Bibliografie, Bemerkungen / Observații*. Meritul incontestabil al autorului este acela de a fi sacrificat, în numele adevărului științific, o cantitate de timp considerabilă, în demersul de a corecta greșelile apărute în lucrarea lui M. Petrescu-Dîmbovița cu 36 de ani în urmă. Din acest motiv, orice referință viitoare la depozitele din bronzul timpuriu și mijlociu din România va trebui raportată la acest nou stadiu al investigației istoriografice.

Ochiului vigilent și spiritului critic al autorului nu i-au scăpat o serie (impresionantă de altfel) de omisiuni, neconcordanțe, lipsuri, repetiții, erori cronologice etc. Enumerăm, selectiv, munca de adevărat detectiv în cazul depozitului „transformat” de la Apa (pp. 17–20), precum și îndreptările privind depozitul de la Arcuș I (p. 21), apărute în repertoriul arheologic al județului Covasna (editor V. Cavruc); erorile din prezentarea așa-zisului depozit din fostul comitat Bihor (p. 24), făcute de Amalia Mozsolics; este criticată

tipologia promovată de V. Dergaciov (p. 147). Lui Al. Vulpe i se reproșează omiterea din lucrările sale fundamentale a două piese din depozitul de la Covasna (p. 31), prin erorile de interpretare / publicare a depozitului de la Izvoare (care trebuie scos din lista generală a depozitelor, fiind vorba despre un singur obiect – topor), deci o descoperire izolată (pp. 131–133); neconcordanțe, în cazul depozitului de la Odobești (p. 137); același cercetător e criticat din cauza neclarității ilustrației mai vechi a depozitului de la Tufa (p. 164) și a prelucrării eronate a depozitului de la Vădastra (pp. 165–166), care se pare că nu ar exista.

Sunt efectuate de către T. Soroceanu „reparații capitale” în ceea ce privește excluderea definitivă din listele depozitelor de bronzuri din România a unor descoperiri greșit publicate: astfel, depozitul de la Iclod nu există, fiind vorba despre o „inventie” a trecutului (pp. 50–52); aceeași situație e valabilă pentru depozitul de la Larga – sunt „valabile” doar două piese de bronz descoperite izolat (pp. 55–56); depozitul de la Șandru nu aparține României, ci Serbiei, localitatea exactă de descoperire fiind pe teritoriul acestui stat (pp. 86–87); depozitul de la Poarta Albă (pp. 153–154) aparține altei perioade istorice (BzD–Ha A). Sunt „îndreptate”: depozitul de Sânnicolaul Român (I–II) (pp. 90–94), depozitul de la Maglavit (pp. 141–143) și cel de la Vădastra (pp. 155–156) etc.

T. Soroceanu semnaleză, cam dureros pentru comunitatea noastră științifică, faptul că unele instituții muzeale nu au dat curs solicitărilor sale scrise de redesenare a unor piese. Astfel, Muzeul Militar Central București (p. 31) nu a dat răspuns pozitiv privind desenarea unor obiecte din depozitul de la Covasna; Muzeul din Arad nu a receptat doleanțele autorului, care nu a obținut desene noi pentru piesele de la Păuliș (p. 71) și Pecica I (p. 76).

Urmează *Literatur / Bibliografie* (pp. 169–206), însumând nu mai puțin de 586 de titluri. Utile sunt datele analizelor SAM efectuate pe unele piese, prezentate sub forma unui tabel în *Anhang / Anexă* (pp. 207–210). Volumul se încheie cu *Ortsverzeichnis / Indice de localități* (pp. 211–213) și *Tafeln / Planșe* (pp. 217–292), meticolos aranjate și desenate / fotografiate, unele dintre acestea fiind tipărite color (pl. 1–3, 13, 17, 37, 64).

Câteva observații. În cel mai sincer spirit colegial și de respect profesional, includem aici câteva dintre gândurile noastre, rezultate din analiza acestei lucrări. Suntem de părere că în ceea ce privește titlul volumului, s-a strecurat o eroare: este vorba despre formularea „*Epoca timpurie și mijlocie a bronzului*”. În țara noastră, așa cum este cunoscută, definită și acceptată, *epoca bronzului* include: *bronzul timpuriu*, *bronzul mijlociu* și *bronzul târziu*, toate acestea reprezentând *perioade*⁵. Prin urmare, corect era ca autorul să se refere la depozitele de obiecte de cupru și bronz din *perioadele timpurie și mijlocie ale epocii bronzului*.

T. Soroceanu enunță (p. 12): „Epicentrul greșelilor, lipsurilor și neconcordanțelor îl constituie, fără nici un dubiu, lucrarea lui Mircea Petrescu-Dîmbovița (1977). Volumul de față s-a născut pornind de la primele sale 12 pagini de catalog și de la cele 20 de planșe adiacente”. Față de această afirmație tranșantă, opinia noastră este aceea că orice critică, constructivă, este binevenită, iar progresul științific are la rădăcină critica, îndreptarea, repararea lucrurilor, enunțurilor, teoriilor. Desigur, un mare pas înainte în „luminarea” complexului univers al fenomenului depunerii bronzurilor îl reprezintă interpretările de dată mai recentă, care se referă la condițiile de depunere, la depunerile votive, în mediu umed sau uscat, la relațiile tipologice-cronologice pe mari distanțe, identificarea surselor de materie primă, la aspectele sociale, tehnologice etc. Însă importanța, cel puțin la vremea ei, a unei lucrări de anvergură, așa cum a fost și rămâne *Depozitele de bronzuri* a lui M. Petrescu-Dîmbovița, nu poate fi negată; firește, ea trebuie îndreptată *sine ira et studio*, cu respectul pe care generațiile *post factum / post quem*, trebuie să îl arate unuia dintre antemergătorii științei Arheologiei de la noi din țară, în cazul de față de numele profesorului Petrescu-Dîmbovița legându-se (amintind doar minimal): Institutul de Arheologie din Iași, publicația *Arheologia Moldovei*, Muzeul de Istorie a Moldovei din Iași, activitatea de catedră neobosită, publicații monografice și doctoratele care au determinat devenirea profesională și morală a generații întregi de arheologi români: I. Ordentlich, I. Paul, M. Rusu, Zoia Maxim, Silvia Marinescu-Bîlcu, M. Dinu, A. László, N. Ursulescu, Șt. Cucuș, D. Monah, M. Ignat, V. Ursachi, C. Magda-Lazarovici (Mantu), D. Boghian, V. Cotiugă și mulți alții.

În orice caz, dacă din 12 pagini (la nivelul anului 1977), au fost obținute, pe baza analizei critice a d-lui Soroceanu, peste 200 (la nivelul anului 2012), ne putem aștepta ca viitoarea tratare monografică a depozitelor

⁵ I. Nestor, *Periodizarea epocii bronzului*, în *Istoria României*, vol. I. *Comuna primitivă. Sclavagismul. Perioada de trecere la feudalism* (red. resp. C. Daicoviciu), Ed. Academiei R.P.R., București, 1960, pp. 93–114; Al. Vulpe, *Epoca bronzului. Considerații generale*, în *Istoria Românilor*, vol. I. *Moștenirea timpurilor îndepărtate* (coord. M. Petrescu-Dîmbovița, Al. Vulpe), ediția a II-a, revăzută și adăugită, Ed. Enciclopedică, București, 2010, pp. 216–220.

de bronzuri specifice bronzului târziu și primei vârste a fierului (mult mai numeroase) să însumeze, deopotrivă, un volum imens de muncă și de pagini.

Alte mici observații colegiale, pe care am îndrăzni să le scriem aici, desigur, în folosul unei sinteze / lucrări viitoare, sunt legate de metodologia lucrării, pe care noi am fi dorit s-o vedem întocmită poate puțin diferit.

În primul rând, se simte lipsa unui spațiu introductiv amplu, a unui capitol aparte dedicat semnificației culturale, cronologice, istorice a primelor două perioade ale epocii bronzului analizate în acest volum. Discutarea diacronică este importantă, dar, poate nu raportată la provinciile istorice, ci la spații culturale / civilizații (așa numitele *culturi arheologice*), cu referințe (acolo unde era posibil) la cronologia orizontală și verticală și tipologie. O asemenea abordare sinergică era vitală, pentru că la momentul actual, încă nu s-a formulat o opinie general valabilă privitoare la momentul debutului epocii bronzului în țara noastră; nu s-a clarificat conținutul bronzului timpuriu în multe regiuni ale țării (mai ales la răsărit de Carpați, unde situația este de-a dreptul iritantă); nu s-a delimitat precis, din punct de vedere cultural-cronologic, eneoliticul final de bronzul timpuriu și nici nu s-a lămurit dacă nu cumva eneoliticul final trebuie inclus la bronzul timpuriu. În acest model de abordare, studierea pieselor de cupru, cupru-arsen și a bronzurilor ar putea oferi anumite indicii, pe baza cărora să putem întrevedea desprinderea tipologică a unor tipuri specifice epocii bronzului (perioada timpurie), de stadiul de manifestare a eneoliticului final. Un model de abordare l-ar fi putut constitui monografia consacrată metalurgiei din Podișul Sucevei semnată de dr. Mircea Ignat, care a inițiat o manieră aparte de studiu, prezentând și analizând, alături de piesele în sine, *contextele culturale și cronologice* specifice descoperirilor de bronzuri⁶, adică tocmai relevanța și înțelegerea lor istorică. Oferind un exemplu, tocmai de aceea nu înțelegem de ce autorul s-a ferit să discute corelarea cu un anumit mediu cultural a depozitului de la Vâlcele I, știute fiind contribuțiile / opiniile lămuritoare ale colegilor ardeleni H. Ciugudean și M. Rotea, care văd o apropiere a pieselor de tip Baniabic de orizontul local al bronzului timpuriu, reprezentat de manifestările culturale de tip post-Coțofeni: Copăceni și Livezile⁷.

Despre harta din fig. 1 menționăm că este binevenită, dar punctele cu depozitele trebuiau numerotate, în plus, ar fi fost deosebit de utilă și o reprezentare grafică a depozitelor pe criterii cronologice și, de ce nu, tipologice sau în funcție de anumite caracteristici. Astfel, depozitele aparținând bronzului timpuriu trebuiau separate de cele din bronzul mijlociu, iar o altă serie de hărți / grafice ar fi putut să analizeze genul de depozit, în funcție de compoziție: arme, unelte, podoabe etc. Din păcate, în textul repertoriului localitățile nu au fost numerotate, astfel că doar un cititor acerb și interesat poate afla numărul depozitelor din bronzul timpuriu și cel mijlociu, numai după ce parcurge paginile *corpus*-ului (autorul a omis să furnizeze în textul lucrării aceste informații). După aprecierea noastră (sperăm că este apropiată de realitate), repertoriul include 70 de depozite, dintre care cca. 20 aparțin bronzului timpuriu, iar cca. 44 – bronzului mijlociu, diferența până la 70 fiind explicabilă prin reușita autorului de a lămuri multe situații neconforme cu realitatea: inexistența de fapt a unor depozite publicate anterior sau erori în atribuirea cronologică. În acest sens, poate fi consultată fig. 22 (p. 168), în care este menționată poziția cronologică a depozitelor din text; din păcate, acest tabel este destul de dificil de înțeles, datorită faptului că, depozitele nu sunt numerotate și nu este precizat județul sau mai curând provincia istorică (aceasta reprezentând în fapt modelul după care a fost organizat repertoriul), ori mediul cultural cu care pot fi asociate și care să realizeze racordul / *feedback*-ul cu repertoriul.

De aceea, grafice, tabele, diagrame, erau absolut necesare, după cum credem că ar fi fost de folos și anumite sintetizări, referitoare la numărul de depozite și încadrarea lor cronologică, la locul acestora în cadrul istoricului cercetărilor (câte s-au descoperit în sec. XIX, câte înainte de 1918, câte în perioada interbelică și după aceea, câte depozite beneficiază de loc sigur de descoperire etc.). Aceste categorisiri erau îndreptățite și determinate în mod necesar (în opinia noastră) de *status*-ul istorico-administrativ al actualelor provincii românești, ca și de necesitatea ca cititorii să poată selecta mai ușor informațiile.

Poate că ar fi util, în viitor, să fie incluse într-un asemenea repertoriu și descoperirile din Rep. Moldova și Bucovina (pentru a depăși stadiul M. Petrescu-Dîmbovița – 1977), toate acestea având importanța lor și creionând o imagine mult mai cuprinzătoare a interacțiunilor culturale, a proceselor istorice, a fenomenelor de aculturație / transmiteri culturale și tehnologice, manifestate la nivelul bronzului timpuriu și mijlociu, pe un

⁶ M. Ignat, *Metalurgia în epoca bronzului și prima epocă a fierului din Podișul Sucevei*, Ed. Universității „Ștefan cel Mare”, Suceava, 2000.

⁷ H. Ciugudean, *Epoca timpurie a bronzului în centrul și sud-vestul Transilvaniei*, Ed. Vavila Edinf, București, 1996, p. 126; M. Rotea, *Contribuții privind bronzul timpuriu în centrul Transilvaniei*, în *Thraco-Dacica (TD)*, XIV, 1993, p. 84.

spațiu istorico-geografic mai vast. Limitarea la culoarul Prutului (chiar dacă reprezintă granița răsăriteană actuală a României) nu este suficientă din punct de vedere istoric, neputând surprinde contactele / relații pe mari distanțe, cu zonele răsăritene, inclusiv stepa nord-pontică sau mai departe.

O altă completare – ce putea fi binevenită în text – este cea referitoare la inserarea unui capitol separat, în care să fie discutate condițiile de descoperire a pieselor de cupru și bronz, fie depozite colective, de mai multe obiecte, fie piese singulare, reprezentând acele *Einzelstückdeponierung*. Aici, într-un cadrul general comparativ, se putea „modela” enorm, iar o prezentare cronologică ar fi avut menirea de a disocia anumite modele de depunere, unele specifice bronzului timpuriu, altele bronzului mijlociu. Ne-am lovit în cercetările noastre de problema pieselor izolate și ne-am întrebat cum trebuie judecat acest gen de descoperiri: au fost depuse piese izolate pentru că respectivele comunități umane erau mai „sărace”? Din cauza unor anumite practici religioase au fost preferate obiecte singulare? Firește, sunt multe aspecte care trebuie discutate aici; înțelegerea fenomenului depunerii bronzurilor – în special a celor din bronzul târziu și prima epocă a fierului – trebuie să plece de la cunoașterea intimă a depunerii pieselor eneolitice; perpetuarea unor modele culturale în bronzul timpuriu și mijlociu și de aici mai departe trebuie căutată și receptată corect de către specialiști, tocmai de aceea credem că o asemenea abordare de tip integrat, discutată într-un capitol separat, ar fi avut însemnătatea ei în volumul lui T. Soroceanu. Tot în cadrul acestei discuții, pentru a oferi un singur și grăitor exemplu, amintim toporul de tip Apa, descoperit la Cajvana (jud. Suceava)⁸, încadrat de M. Ignat în tipul A₂ (cf. tipologiei lui Al. Vulpe), obiect ce trebuia să existe în prezentul repertoriu din două motive: unul, pentru că acest tip de piesă ajunge în spațiul nord-est carpatic (Podișul Sucevei) de peste munți (din puternicul centru metalurgic transilvănean), ceea ce implică anumite relații culturale, cronologice, tipologice, sociale, tehnologice, deosebit de complexe și grăitoare din perspectivă istorică, dacă ne gândim la mediul cultural autohton la vremea aceea (bronzul mijlociu – civilizația Komariv); al doilea, pentru că acest tip de piesă – este știut foarte bine – a mai apărut în trecut în cadrul unor depozite. De asemenea, Mircea Ignat a indicat faptul că piesa de la Cajvana, în momentul descoperirii, era însoțită de un alt obiect de bronz. Mai mult, la Cajvana a mai fost descoperit un topor de bronz, cu disc-ciupercă, aparținând tipului B₁, așadar legat de același orizont cultural al bronzului mijlociu⁹. Poate că și spada de la Piatra Șoimului (jud. Neamț)¹⁰, o depunere votivă de o singură piesă indicând contacte cu lumea intracarpatică, merita discutată aici, la fel ca și toporul de tip Darabani (tip produs doar în spațiul est-carpatic) de la Solca (jud. Suceava), descoperit izolat, pe un vârf de munte în apropierea unei așezări Komariv¹¹. Iată, prin urmare, cât de interesantă ar fi putut fi o discuție, chiar minimală, referitoare la raportul autohton / alogen în ceea ce privește produsele metalurgice.

Am avut recent posibilitatea să atragem atenția asupra importanței numărului pieselor descoperite în cadrul depozitelor de bronzuri (înțelegem aici și pe cele de aramă), într-un studiu din *Arheologia Moldovei*¹², când am prezentat depozitul de la Prisăcăreni – cazan de bronz în care se afla o urnă cu cenușă, înconjurată de 12 celturi dispuse în cerc. Existența unor preferințe – din rațiuni ce țin poate de panteonul religios al populațiilor de atunci (?) – în legătură cu numărul obiectelor și simbolistica lor este indiscutabilă. De altfel, acest lucru este sesizabil și în lucrarea d-lui Soroceanu, care însă nu merge pe o asemenea linie interpretativă, cititorul trebuind să parcurgă toate depozitele din text și să își făurească propriile sistematizări.

Poate din motivele pe care le-am înfățișat mai sus, cartea dr. T. Soroceanu este puțin coercitivă, ea prezentând o anumită perspectivă, puțin rigidă și întrucâtva îngustată, specifică unui repertoriu, nefiind încununată de un capitol concluziv substanțial, sintetic. Dar, dintr-un alt unghi de vedere, se lasă un mare grad de libertate cititorilor, care, parcurgând paginile acestei lucrări, își pot formula singuri concluziile, în funcție de preocupările lor științifice putându-se raporta la informațiile pertinent prezentate în *corpus*.

De aceea, cartea pare oarecum neterminată, nefiind dedicată aparent decât rectificării unor greșeli apărute într-o monografie apărută cu peste 30 de ani în urmă. Din punctul nostru de vedere, ne putem aștepta

⁸ M. Ignat, *Contribuții la cunoașterea epocii bronzului și a Hallstatt-ului timpuriu în județul Suceava*, in *TD*, II, 1981, pp. 137–139; idem, op. cit. (n. 6), pp. 31–32, nr. 8.1, fig. 6/8.1 și pp. 42–43.

⁹ *Ibidem*, pp. 32–35, nr. 8.2., fig. 7/8.2 și pp. 43–44.

¹⁰ R. Munteanu, Gh. Dumitroaia, *Spada de bronz de la Piatra Șoimului*, in *Memoria Antiquitatis (MemAntiq)*, XXV–XXVI, 2008–2009 (2010), pp. 323–328; R. Munteanu, *Începutul bronzului mijlociu în depresiunile marginale ale Carpaților Orientali*, Ed. Constantin Matasă, Piatra-Neamț, 2010, pp. 46–47, nr. II.16.

¹¹ M. Andronic, *Istoria Bucovinei. I. De la începuturi până la epoca cuceririi romane a Daciei*, Ed. Istros, Brăila, 2008, pp. 133–134, pl. 10/3.

¹² B. P. Niculică, *O descoperire de bronzuri uitată: depozitul de la Prisăcăreni (nordul Bucovinei)*, in *ArhMold*, XXXVI, pp. 211–228.

ca, în „deplin acord” cu „tehnicele, tacticile și metodele” de lucru din zilele noastre, lucrarea de doctorat a unui tânăr să dezvolte tocmai acele „bijuterii” ce lipsesc din cartea lui T. Soroceanu: discuțiile de sinteză despre condiții de descoperire, simbolistica pieselor, tipologia lor ș.a. (așa cum arătam mai sus). O spunem cu tristețe, am văzut lucrări în care se analizează spații geografice / istorice generoase, scrise de prețiși cercetători / doctori în științe, care ulterior nu au confirmat, dar care au beneficiat din plin de repertorii la care s-a lucrat timp de ani de zile.

Lipsa unor tabele organizate cronologic / tematic, care să sintetizeze: numărul descoperirilor, civilizațiile / mediile culturale în care au fost vehiculate, numărul pieselor, condițiile de descoperire ș.a. nu știrbește, totuși, mult din valoarea lucrării, ci mai degrabă impune ca lucrarea să fie citită din scoarță în scoarță, cu puțină voință și muncă susținută. Totuși, apreciem că un capitol final, oricât de modest ar fi fost el, de tip conclusiv, era imperios necesar. Desigur, lucrarea (credem noi) impune un al doilea volum, care să reprezinte sinteza datelor publicate aici, ceea ce ar reprezenta un progres important în cunoașterea depozitelor din primele două perioade ale vârstei bronzului.

Considerăm că ar fi fost utilă inserarea unui rezumat în limba engleză, chiar și a unuia în limba rusă, întrucât sunt mulți cercetători din ambele medii lingvistice care ar putea folosi în interesul cercetării științifice de domeniu datele conținute în lucrarea aici prezentată.

În același timp, în încheierea modestului nostru excurs, putem afirma că, prin această carte, se finalizează recenzia din anul 1978, când T. Soroceanu împărtășea primele sale impresii critice legate de proaspăta sinteză aparținând lui M. Petrescu-Dîmbovița¹³, o recenzie de altfel suficient de blândă, dar pertinentă. Din păcate, răspunsurile la toate aceste aserțiuni ale domnului T. Soroceanu nu mai are cine să le ofere, desigur, în cel mai curat spirit deontologic, decât poate *Școala arheologică ieșeană*, prin reprezentanții ei de astăzi.

În ceea ce ne privește, apreciem că volumul d-lui dr. T. Soroceanu, pe care l-am recenzat cu o reală plăcere, se constituie într-un act de voință, pe undeva reparatoriu față de imposibilitățile, scăpările, neputințele unor vremuri (sperăm) apuse. Valoarea sa este indiscutabilă, calitatea și bogăția informațiilor, puterea de sinteză, organizarea meticuloasă a materialului, în adevărat spirit german, conducând, alături de calitatea ilustrației (pe care o apreciem drept ireproșabilă), la un rezultat de o înaltă ținută științifică. Problemele științifice incitante, pe care le ridică această carte, mirajul posibilelor răspunsuri, surprinderea contactului dintre civilizații, deslușirea „încâlcilor” istoriografice, fac parte din atmosfera generală în care ne introduce T. Soroceanu. Micile „picanterii”, „exagerări” ale autorului vin să sublinieze, deopotrivă, respectul, dragostea sa față de Arheologie, față de corectitudinea și seriozitatea cu care trebuie să te dedici cercetării, toate acestea arătând în mod indirect, vitalitatea și temperamentul unuia dintre cei mai apreciați specialiști români în problematica pasionantă a bronzurilor carpatice.

¹³ T. Soroceanu, *Recenzie la M. Petrescu-Dîmbovița, Depozitele de bronzuri din România*, Ed. Academiei RSR, București, 1977, în *Acta Musei Napocensis (AMN)*, XV, 1978, pp. 686–689. O altă recenzie a fost publicată de A. László în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” (AIIAX)*, XV, 1978, pp. 537–540.